DOI: https://doi.org/10.36719/2706-6185/55/131-135

Qoşqar Bəylərov
Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti
https://orcid.org/0000-0002-5411-1959
goshgar.baylarov@gmail.com

Rəqəmsal medianın siyasi iştirak prosesində transformativ rolu: Azərbaycan təcrübəsi

Xülasə

Məqalədə müstəqilliyin bərpasından sonra Azərbaycanda rəqəmsal medianın inkişafı fonunda siyasi kommunikasiya və siyasi iştirak mexanizmlərində baş verən struktur dəyişikliklər təhlil edilir. Qlobal rəqəmsallaşma prosesi media sisteminin funksional əsaslarını dəyişmiş, informasiya istehsalı və yayımı daha çevik, interaktiv və şəbəkə əsaslı xarakter almışdır. Bu transformasiya vətəndaşların siyasi məlumatlanma səviyyəsinə, ictimai müzakirələrdə iştirak formalarına və siyasi davranış modellərinə birbaşa təsir göstərmişdir. İnformasiya-kommunikasiya texnologiyalarının geniş şəkildə tətbiqi nəticəsində yalnız media mühiti deyil, həm də cəmiyyətin siyasi davranış modelləri, iştirak formaları və ictimai debatın strukturu yeni məzmun kəsb etmişdir. Bu baxımdan tədqiqat rəqəmsal media–siyasi iştirak münasibətini nəzəri baxımdan konseptuallaşdırır və institusional yanaşmalar çərçivəsində izah edir. Tədqiqat nəticələri göstərir ki, rəqəmsal media siyasi məlumat əldə etmək üçün əsas platformaya çevrilsə də, siyasi iştirak daha çox müşahidəçi xarakter daşıyır. Sosial media siyasi diskursun genişlənməsinə töhfə versə də, etik problemlər və dezinformasiya riskləri bu potensialın tam reallaşmasını məhdudlaşdırır. Məqalədə belə qənaətə gəlinir ki, rəqəmsal media Azərbaycanda siyasi kommunikasiya sisteminin mühüm komponentinə çevrilmişdir. Lakin siyasi iştirakın keyfiyyətcə dərinləşməsi institusional mühit, media savadlılığı və etik jurnalistika prinsiplərinin möhkəmləndirilməsi ilə birbaşa bağlıdır.

Açar sözlər: *Azərbaycan, rəqəmsal media, siyasi kommunikasiya, siyasi iştirak, sosial media*

Goshgar Baylarov
Azerbaijan State Pedagogical University
https://orcid.org/0000-0002-5411-1959
goshgar.baylarov@gmail.com

The Transformative Role of Digital Media in the Process of Political Participation: The Case of Azerbaijan

Abstract

This article analyzes the structural transformations in political communication and political participation mechanisms in Azerbaijan in the context of the development of digital media following the restoration of independence. The global digitalization process has altered the functional foundations of the media system, making information production and dissemination more flexible, interactive, and network-based. This transformation has directly influenced citizens' levels of political awareness, forms of participation in public debates, and patterns of political behavior. As a result of the widespread adoption of information and communication technologies, not only the media environment but also societal political behavior models, participation practices, and the structure of public discourse have acquired new characteristics. In this regard, the study conceptually examines the relationship between digital media and political participation from a theoretical perspective and explains it within the framework of institutional approaches.

Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY-NC 4.0)

The findings indicate that although digital media has become the primary platform for accessing political information, political participation largely remains observational and passive in nature. While social media contributes to the expansion of political discourse, ethical challenges and the risks of disinformation limit the full realization of this potential. The article concludes that digital media has become a significant component of the political communication system in Azerbaijan. However, the qualitative deepening of political participation is directly dependent on the strengthening of the institutional environment, media literacy, and ethical journalism principles.

Keywords: *Azerbaijan, digital media, political communication, political participation, social media*

Giriş

XXI əsrdə informasiya-kommunikasiya texnologiyalarının sürətli inkişafı cəmiyyətlərin siyasi və sosial strukturlarında dərin dəyişikliklərə səbəb olmuşdur. Rəqəmsallaşma prosesi yalnız texnoloji yenilənmə ilə məhdudlaşmır, eyni zamanda siyasi kommunikasiya mexanizmlərinin, ictimai rəyin formalaşma üsullarının və siyasi iştirakın məzmun və formalarının yenidən qurulması ilə müşayiət olunur. İnformasiya istehsalı və yayımının rəqəmsal mühitə keçidi nəticəsində media sisteminin funksional əsasları dəyişmiş, kommunikasiya daha çevik, interaktiv və çoxkanallı xarakter almışdır. Bu dəyişikliklər informasiya axınlarının sürətlənməsi və şəbəkə əsaslı kommunikasiya strukturlarının formalaşması ilə birbaşa bağlıdır (Castells, 2011).

Azərbaycan üçün rəqəmsallaşma prosesi müstəqilliyin bərpasından sonrakı siyasi və institusional transformasiya mərhələsi ilə paralel şəkildə baş vermişdir. Müstəqillikdən sonra ölkədə yeni siyasi institutların formalaşması, media sisteminin yenidən təşkili və qlobal informasiya məkanına inteqrasiya rəqəmsal medianın rolunu daha da artırmışdır. İnternetin və sosial media platformalarının yayılması nəticəsində ənənəvi medianın informasiya üzərindəki dominant mövqeyi zəifləmiş, siyasi məlumatların istehsalı və yayımında fərdi istifadəçilərin rolu artmışdır. Bu proses siyasi kommunikasiya mühitinin daha açıq və çoxtərəfli xarakter almasına şərait yaratmışdır. Rəqəmsal medianın inkişafı siyasi kommunikasiyanın strukturunda keyfiyyət dəyişikliklərinə səbəb olmuşdur. Sosial media platformaları və onlayn informasiya kanalları vətəndaşlara siyasi prosesləri izləmək, mövqelərini ifadə etmək və ictimai müzakirələrdə iştirak etmək üçün yeni imkanlar təqdim edir. Bununla yanaşı, tədqiqat çərçivəsində aparılan təhlillər göstərir ki, bu imkanlar siyasi iştirakın institusional və davamlı formalarına çevrilməkdə hələ də məhdud xarakter daşıyır. Rəqəmsal mühitdə siyasi fəaliyyət çox zaman situativ və müşahidəçi davranışlarla məhdudlaşır ki, bu da rəqəmsal medianın siyasi potensialının mövcud institusional və siyasi kontekstlə sıx bağlı olduğunu göstərir.

Tədqiqat

Müasir dünyada informasiya istehsalının, yayılmasının və istehlakının əsasən rəqəmsal platformalar üzərindən həyata keçirilməsi cəmiyyətlərin sosial, siyasi və mədəni strukturlarında köklü dəyişikliklərə səbəb olmuşdur. Rəqəmsallaşma yalnız texnoloji inkişaf kimi deyil, həm də ictimai münasibətlərin yenidən formalaşması və siyasi iştirak mexanizmlərinin transformasiyası baxımından böyük əhəmiyyət kəsb edir. İnternetin, xüsusən də sosial media platformalarının sürətlə genişlənməsi nəticəsində kommunikasiya sistemi ənənəvi tək tərəfli modeldən interaktiv, çoxsəslilik üzərində qurulan bir informasiya mühitinə çevrilmişdir (Coleman, 2017). Manuel Castells-in də qeyd etdiyi kimi, müasir dövr "şəbəkə cəmiyyəti"nin yüksəlişi ilə xarakterizə olunur və bu cəmiyyətin kommunikasiya strukturu informasiya axınının dinamikliyini, sürətini və qarşılıqlı təsir mexanizmlərini tamamilə dəyişdirmişdir (Castells, 2000).

Bu transformasiya postsovet məkanında, xüsusilə də Azərbaycan kimi keçid cəmiyyətlərində daha güclü şəkildə hiss olunur. Sovet informasiya sisteminin mərkəzləşdirilmiş və nəzarətə əsaslanan yanaşmasından fərqli olaraq, müstəqilliyin bərpasından sonra ölkədə media sistemi tədricən liberallaşmış, texnoloji yeniliklərin təsiri ilə rəqəmsallaşmış kommunikasiya modelinə keçməyə başlamışdır. İnfrastruktur sahəsində aparılan islahatlar, genişzolaqlı internetin əlçatanlığının artması və sosial şəbəkələrin populyarlaşması ictimaiyyətin informasiya davranışında ciddi dəyişikliklər yaratmışdır. Danah Boyd və Nicole Ellison sosial şəbəkələrin qısa müddətdə ictimai həyatın ayrılmaz

parçasına çevrilməsini, fərdlərin öz sosial əlaqələrini bu platformalar üzərindən qurmaq və idarə etmək xüsusiyyətini müasir kommunikasiya mədəniyyətinin əsas komponenti kimi qiymətləndirirlər (Boyd və Ellison, 2008, s. 211). Bu tendensiya Azərbaycanda da oxşar şəkildə müşahidə edilir.

Rəqəmsal medianın ən mühüm təsirlərindən biri onun siyasi iştirak üzərində oynadığı roldur. Əgər keçmişdə vətəndaşların siyasi məlumatlanması əsasən televiziya, radio və qəzetlər kimi ənənəvi media vasitələri ilə formalaşırdısa, bu gün sosial media siyasi məlumatın ilk əldə edildiyi, geniş yayıldığı və ictimai müzakirələrin aparıldığı əsas platformaya çevrilmişdir (Bennett, 2012). Pavlik rəqəmsal medianın ənənəvi media ilə müqayisədə daha yüksək interaktivlik və istənilən şəxs tərəfindən məzmun istehsalı kimi üstünlüklərə malik olduğunu vurğulayır (Pavlik, 2001). Bu xüsusiyyətlər Azərbaycanda, xüsusilə də gənclər arasında siyasi aktivliyin yeni formalarını ortaya çıxarmışdır. Artıq siyasi iştirak yalnız seçkilərdə iştirak, fiziki aksiyalar və ya formal institutlara qoşulmaqla məhdudlaşmır; bəyənmə (like), paylaşma, şərh yazma, onlayn petisiyalara qoşulma kimi davranışlar da siyasi fəaliyyət kimi təzahür edir.

Digər tərəfdən, rəqəmsal medianın siyasi iştirak baxımından yaratdığı imkanların miqyasının artması media nəzəriyyələri baxımından da yeni araşdırma istiqamətləri formalaşdırmışdır. McQuail-in qeyd etdiyi kimi, media sistemlərinin dəyişməsi yalnız texnoloji modernləşmə deyil, həm də ictimai funksiyaların yenidən şərh olunması deməkdir (McQuail, 2010). Azərbaycanda rəqəmsal media tədricən ictimai rəyin formalaşmasında əsas oyunçuya çevrilir, informasiyanın əldə olunması prosesini sürətləndirir, ictimai-siyasi mövzuların gündəmə gəlməsində mühüm rol oynayır. Bu dəyişikliklər medianın klassik "dördüncü hakimiyyət" rolunun rəqəmsal müstəviyə keçdiyini göstərir.

Rəqəmsal medianın siyasi kommunikasiya proseslərinə təsirini izah edən əsas nəzəri yanaşmalar müasir sosial elmlərdə geniş şəkildə müzakirə olunur. Bu yanaşmalar arasında Manuel Castells-in "şəbəkə cəmiyyəti" (network society), Jürgen Habermas-ın "ictimai sfera" (public sphere) nəzəriyyəsi və Henry Jenkins-in "iştirakçı mədəniyyət" (participatory culture) konsepsiyası xüsusi analitik əhəmiyyət daşıyır. Sözügedən nəzəri çərçivələr rəqəmsallaşmanın siyasi kommunikasiya strukturlarını necə transformasiya etdiyini, informasiya axınlarının hansı mexanizmlərlə təşkil olunduğunu və vətəndaş iştirakının hansı formalarda təzahür etdiyini izah etməyə imkan verir (Castells, 2011; Habermas, 2006; Jenkins, 2006).

Castells-in şəbəkə cəmiyyəti yanaşmasına görə, müasir cəmiyyətlərdə əsas sosial, iqtisadi və siyasi münasibətlər informasiya və kommunikasiya texnologiyalarına əsaslanan şəbəkələr üzərində qurulur. Bu şəraitdə siyasi kommunikasiya ənənəvi mərkəzləşdirilmiş media strukturlarından uzaqlaşaraq çoxmərkəzli və çevik xarakter alır. İnformasiya istehsalı və yayımı artıq yalnız dövlət və ya iri media qurumlarının nəzarətində deyil, fərdlər və müxtəlif sosial aktorlar da bu prosesin aktiv iştirakçısına çevrilir (Castells, 2011). Bu vəziyyət siyasi diskursun strukturunda dəyişikliklərə səbəb olaraq, hakimiyyət və informasiya arasındakı ənənəvi münasibətləri yenidən formalaşdırır. Habermas-ın ictimai sfera nəzəriyyəsi rəqəmsal medianın ictimai müzakirə mühitinə təsirini təhlil etmək baxımından mühüm metodoloji baza təqdim edir. Klassik ictimai sfera modeli rasional müzakirəyə əsaslansa da, rəqəmsal mühit bu sferanı genişləndirərək daha çox fərdin siyasi debatlara qoşulmasına imkan yaradır (Habermas, 2006).

Bununla yanaşı, rəqəmsal platformalarda informasiya bolluğu, emosional diskursun artması və dezinformasiyanın yayılması ictimai sferanın parçalanmasına gətirib çıxara bilər. Bu amil deliberativ demokratiya baxımından müəyyən risklər yaradır və siyasi kommunikasiya proseslərinin keyfiyyətinə təsir göstərir (Dahlgren, 2013). Jenkins-in iştirakçı mədəniyyət konsepsiyası isə rəqəmsal medianın istifadəçi davranışlarını necə dəyişdirdiyini izah edir. Bu yanaşmaya əsasən, rəqəmsal media fərdləri passiv informasiya istehlakçısından aktiv məzmun istehsalçısına çevirir. Sosial media platformaları vasitəsilə vətəndaşlar siyasi mövzular ətrafında məzmun yaradır, paylaşımlar edir və ictimai müzakirələrdə iştirak edirlər (Jenkins, 2006). Dahlgren-in vətəndaşlıq və siyasi iştirak modelinə görə isə, rəqəmsal mühit siyasi iştirak üçün yeni imkanlar yaratsa da, bu imkanların reallaşması vətəndaşların siyasi mədəniyyəti, media savadlılığı və mövcud siyasi mühitlə sıx bağlıdır (Dahlgren, 2013).

Bu nəzəri yanaşmalar Azərbaycan kontekstində də aktuallıq kəsb edir. Müstəqilliyin bərpasından sonra ölkədə formalaşan siyasi və institusional mühit rəqəmsal medianın inkişafı ilə paralel şəkildə dəyişmişdir. İnternetin və sosial medianın yayılması nəticəsində siyasi kommunikasiya daha açıq və çoxkanallı xarakter almış, vətəndaşların siyasi informasiyaya çıxışı genişlənmişdir. Azərbaycanda rəqəmsal mühitdə siyasi iştirak əsasən müşahidəçi və reaksiya əsaslı davranışlarla məhdudlaşır (Baylarov, 2025).

Nəticə

Rəqəmsal media müstəqil Azərbaycanda siyasi kommunikasiya sisteminin mühüm və ayrılmaz komponentinə çevrilmişdir. İnformasiya-kommunikasiya texnologiyalarının geniş yayılması nəticəsində siyasi informasiyanın istehsalı, yayımı və istehlakı ənənəvi media məkanının hüdudlarını aşaraq daha çevik, interaktiv və şəbəkə əsaslı xarakter almışdır. Xüsusilə sosial media platformaları siyasi gündəmin formalaşmasında, ictimai mövzuların müzakirəsində və fərdi siyasi mövqelərin ifadəsində əhəmiyyətli rol oynamağa başlamışdır. Rəqəmsal platformalar vətəndaşların siyasi məlumatlanma səviyyəsinin yüksəlməsinə, siyasi proseslərə daha sürətli çıxış imkanlarının yaranmasına və ictimai müzakirə məkanının genişlənməsinə töhfə vermişdir. Bu mühit, xüsusilə gənc nəsil üçün siyasi sosiallaşmanın alternativ və təsirli kanalı kimi çıxış edir. Gənc istifadəçilər rəqəmsal media vasitəsilə siyasi mövzularla daha erkən mərhələdə tanış olur, müxtəlif baxışlarla qarşılaşır və ictimai debatlara qatılmaq imkanı əldə edirlər. Bu baxımdan rəqəmsal media siyasi şüurun formalaşmasında və siyasi məlumatlanmanın artmasında mühüm funksiyanı yerinə yetirir. Rəqəmsal medianın yaratdığı bu imkanlar hələlik siyasi iştirakın dərin, davamlı və institusionallaşmış formalarına tam şəkildə çevrilməmişdir. Siyasi iştirak daha çox müşahidəçi mövqe, situativ reaksiya, paylaşım və ya məhdud şərh fəaliyyəti ilə ifadə olunur. Aktiv və uzunmüddətli siyasi davranış nümunələri isə nisbətən məhdud sosial qruplar çərçivəsində müşahidə edilir.

Siyasi iştirakın keyfiyyətcə inkişafı təkcə texnoloji imkanlarla deyil, eyni zamanda media savadlılığının artırılması, tənqidi düşünmə bacarıqlarının gücləndirilməsi və etik jurnalistika prinsiplərinin möhkəmləndirilməsi ilə birbaşa əlaqəlidir. Dezinformasiya, manipulyativ məzmun və etik standartlardan kənar praktikalara qarşı effektiv mexanizmlərin formalaşdırılması rəqəmsal mühitdə sağlam siyasi kommunikasiya üçün əsas şərtlərdən biridir. Eyni zamanda, ifadə azadlığının qorunması və inklüziv kommunikasiya mühitinin təşviqi vətəndaşların siyasi proseslərə daha fəal və şüurlu şəkildə qoşulmasına imkan yarada bilər. Rəqəmsal media Azərbaycanda siyasi kommunikasiya və siyasi iştirak üçün əhəmiyyətli potensiala malikdir. Bu potensialın real və davamlı siyasi nəticələrə çevrilməsi isə institusional mühitin xüsusiyyətləri, media siyasəti, etik standartlar və cəmiyyətin rəqəmsal savadlılıq səviyyəsi ilə müəyyən olunur. Müvafiq şərtlər təmin edildiyi halda, rəqəmsal media ölkədə daha açıq, inklüziv və iştirakçı siyasi mədəniyyətin formalaşmasına mühüm töhfə verə bilər.

Ədəbiyyat

1. Baylarov, G. (2025). *Bağımsızlık sonrası Azerbaycan'da dijital medya ve siyasal katılım.* Yayımlanmamış doktora tezi, Ankara Üniversitesi
2. Bennett, W. L. (2012). “The Personalization of Politics.” *Annals of APSA*.
3. Boyd, L. & Ellison, N. (2008).The History and Evolution of Social Networks, *Social Media Studies Journal* 14, *3:* 210–220.
4. Castells, M. (2000). The Rise of the Network Society: The Information Age: Economy, Society, and Culture.
5. Castells, M. (2011). *The Rise of the Network Society*. Blackwell.
6. Coleman, S. (2017). *Can the Internet Strengthen Democracy?*
7. Dahlgren, P. (2013). *The Political Web: Media, Participation and Alternative Democracy*. Palgrave Macmillan.
8. Habermas, J. (2006). *The Structural Transformation of the Public Sphere*. Polity Press.

9. Jenkins, H. (2006). *Convergence Culture: Where Old and New Media Collide*. New York University Press.
10. McChesney, R. (2015). *Rich Media, Poor Democracy*. New Press.
11. McQuail, D. (2010). *McQuail's Mass Communication Theory*. Sage
12. Pavlik, J. (2001). *Journalism and New Media*. Columbia.
13. Rogers, E. (2003). *Diffusion of Innovations*. Free Press.
14. Schudson, M. (2003). *The Sociology of News*. Norton.
15. Ward, S. (2010). *Global Journalism Ethics*. McGill.

Daxil oldu: 18.10.2025
Qəbul edildi: 26.12.2025